

TEORİ VE UYGULAMADA KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET ALANINDA YAŞANAN BİLİMSEL GELİŞMELER

Editör
Dr. Şahin KARABULUT

Gazi
kitapevi

**TEORİ VE UYGULAMADA
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET
ALANINDA YAŞANAN BİLİMSEL GELİŞMELER**

**TEORİ VE UYGULAMADA
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET
ALANINDA YAŞANAN BİLİMSEL
GELİŞMELER**

Editör

Dr. Şahin KARABULUT

“En İyi
Akademi, Bir
Kitaplıktır.”

TEORİ VE UYGULAMADA KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET ALANINDA YAŞANAN BİLİMSEL GELİŞMELER

Editör

Dr. Şahin KARABULUT

ORCID: 0000-0001-7955-6404

© Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-8443-47-9

1. Baskı • Aralık 2021, Ankara

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi

Kapak Tasarımı • Gazi Kitabevi

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
📍 Bahçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
☎ 0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
📞 0.544 225 37 38
📠 0.312 215 14 50
🌐 www.gazikitabevi.com.tr
✉ info@gazikitabevi.com.tr

Mağaza
📍 Döğol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
☎ 0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
📠 0.312 213 91 83

Sosyal Medya
📘 gazikitabevi
📧 gazikitabevi
📺 gazikitabevi

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti.

Sertifika No: 47479

Matbaa
📍 İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde
No:58/1 Yenimahalle / ANKARA
☎ 0.312 395 85 71

ÖNSÖZ

Devlet politikalarının uygulanması olarak ifade edilebilen kamu yönetimi, genellikle hükümetlerin politika ve programlarını belirleme sorumluluğunu da içermektedir. Spesifik olarak ise, devlet uygulamalarının planlanması, düzenlenmesi, yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve kontrol edilmesidir. Hükümet sistemleri ne olursa olsun tüm ulusların bir özelliği olan kamu yönetimi, ülke içinde merkezi ve yerel düzeylerde uygulanmaktadır. Tek bir ülke içindeki farklı yönetim düzeyleri arasındaki ilişkiler de büyüyen bir kamu yönetimi sorunsalını oluşturmaktadır. Bu nedenle, dinamik bir süreç olan kamu yönetiminde başarılı olunabilmesi için bu alanda yaşanan gelişmelerin oldukça yakından takip edilmesi önem taşımaktadır. Teori ve uygulamada kamu yönetimi ve siyaset alanında yaşanan gelişmelerin bilimsel açılardan ele alındığı bu kitapta ŞEN ve GÜRSON, ilk olarak modern demokrasinin özelliklerini incelemiştir. DEMİREL ve VAROL, Endüstri 4.0 sürecinin örgütsel süreçlere, yönetim anlayışına ve çalışanlara yönelik etkilerini niteliksel içerik analiziyle değerlendirmiştir. CANER, kamu yönetimi araştırmalarında karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanarak olası potansiyel ve sorunları tespit etmiştir. Kamu yönetiminin dijitalleşmesiyle birlikte kamuda büyük veri kullanımı konusu KAHRAMAN tarafından ele alınmıştır. DEMİRKIRAN, dijital çağda kamu yönetimi alanında yaşanan değişimleri Danimarka özelinde incelemiştir. Eğitim sistemine öğretim liderliği olarak yansıyan yönetici anlayışındaki değişim ÇİFTÇİ tarafından araştırma konusu edinilmiştir. ÇANKAYA KURNAZ, geleneksel kamu yönetimi anlayışından, yeni kamu hizmeti anlayışına kadar olan süreci değerlendirerek fırsat ve tehditleri ortaya koymuştur. HATİPOĞLU, mahrumiyet bölgesi kavramını personel yönetimi ve Türkiye'deki bölgeselleşme tartışmaları kapsamında incelemiştir. ÖZEL, Türk kamu yönetimindeki uyuşturucu ile mücadeleyi konu yönetimi perspektifinden değerlendirmiştir. GÜRCÜOĞLU, olağanüstü dönemlerde normal dönemlere göre zorlaşan kamu hizmetlerinin etkin yönetimine yönelik bir politika önerisi geliştirmiştir. Çağdaş yönetim kuramları çerçevesinde tartışılan yeni kamu işletmeciliği

sonrası yeni kamu hizmeti ve yeni kamu yönetişimi yaklaşımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar SOYOCAK ÖZALP tarafından ortaya koyulmuş ve son dönemde üzerine tartışılan bu paradigmlar açıklanmıştır. ARIBAŞ, çalışmasında kamu yönetimi alanında yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ele almış ve bu gelişmelerin alanda çalışan akademisyenleri nasıl etkilediğini tartışmıştır. GÜRSES, kamu kurumlarında bilişim teknolojilerinin benimsenmesi ve başarı ölçeğinin geliştirilmesi konusuna değinmiştir. ULAŞAN ve AYHAN, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan “yapay zekâ” sistemlerinin kamu yönetimi alanında nasıl uygulanabileceğini araştırmıştır.

ŞENER, siyasal iletişim bağlamında siyasal manipülasyonun değerlendirmesini yapmıştır. KAYMAZ MERT, minör siyaset kavramına açıklık getirmiştir. Askeri elitler ve Türk siyasi hayatına etkileri GÜLBAY tarafından askeri bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. MURSÜL, günümüz siyasetinin sıcak konularından biri olan duvar imgesinin toplumsal ve siyasal alandaki karşılıklarını ele alarak geleneksel ve dijital dünyadaki önemini ortaya koymuştur. 1982 Anayasasında idare olgusu ise ALKUŞ tarafından tartışılmıştır. BEKLEVİŞ, feminist vatandaşlık teorisinin ortaya koymuş olduğu düşünce sistemini vatandaşlık teorilerine yönelik ve toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında irdelemiştir. GÜL SEVİNÇ, cinsiyet farklılığını yönetebilenin örgütler açısından önemini insan kaynakları özelinde ele alarak örgütsel başarı ve verimlilikteki önemine değinmiştir. KARADEMİR ve DÖNMEZ, Türkiye’de geçmişten günümüze kadar yaşanan ve toplumu başta eğitim, ekonomi ve sağlık alanlarında olmak üzere her alanda olumsuz etkileyen salgın hastalıkların etkisini Covid-19 pandemisi özelinde değerlendirerek geçmişten günümüze politik aktörler tarafından ortaya konulan milli eğitim politikalarındaki eğitim sistemi kapsamında yapılan değişiklikleri ve bu değişikliklerin etkilerini ortaya koymuştur. DALGIÇ, demografik özellikler ile benlik saygısı arasında koronavirüs sürecinde var olan ilişkiyi Bitlis Devlet Hastanesi özelinde ele alarak kamuda koronavirüs sürecinde demografik özellikler ve benlik saygısı arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Üniter ve federal devlet sistemlerindeki yerel yönetimlerin Covid-19 ile mücadele yöntemleri KAVAS BİLGİÇ ve ÇATALCI tarafından Türkiye, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya örnekleri üzerinden araştırılmıştır.

AVŞAR ve TAŞ, Türkiye’de 6360 Sayılı Yasa kapsamında mahalle ve köy yönetiminde yaşanan değişim ve dönüşüme il mülki amirlerinin ve belediye başkanlarının bakışını konu edinmiştir. GÜZEL, insan haklarını geliştirmeye ve korumaya yönelik olarak Türkiye’de hangi düzenlemelerin ve mekanizmaların yer aldığını açıklamıştır. İklim krizi gibi sorunlarla küresel boyutta etkilenen çevrenin Türkiye’de yönetimi ve teşkilatlanmasının güncel uygulamalar ve mevzuat doğrultusunda incelenmesi EKİNCİ tarafından yapılmıştır. KARAKOÇ ve KÖSECE, Demokrat Parti döneminde merkez çevre ilişkilerini seçkinlerin dolaşımı teorisi çerçevesinde ele almıştır. BİLGİLİ ve SANATCI AKTAŞ, kamu yönetimi disiplini içerisinde önemli bir yere sahip olan kentleşme çalışmalarını soylulaştırma kavramı ile açıklamıştır. BEKLEVİŞ, klasik liberalizmin özgürlük anlayışı ile liberteryenizmin özgürlük anlayışını karşılaştırmıştır. GÜNGÖR ve ÖZCAN BUCKLEY, Yeşil Teori bağlamında barışın inşasını analiz etmiş ve Birleşmiş Milletler’in rolünü bu çerçevede tartışmıştır. UYSAL, Geç Ortaçağ’da Avrupa’nın kuzeyindeki ve güneyindeki kentlerde ortaya çıkan ve kıtadaki hâkim feodal/kırsal koşullarla zıtlık teşkil eden yeni ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel koşulları incelemiştir. POLAT, Cumhuriyetten günümüze Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşüm sürecinde uygulamaya konulan politikaları tarihsel akışa uygun olarak çözümlenmiş ve öneriler geliştirmiştir. Kitapta son olarak DÜGER, iklim değişikliği ve savunmasız gruplar bağlamında sağlık hizmetlerinde yaşanan sorunlara değinmiştir. Kamu yönetimi ve siyaset alanında yaşanan gelişmelerin bilimsel açıdan farklı bakış açılarıyla incelendiği bu kitap, Akdeniz Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Hitit Üniversitesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kıbrıs İlim Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Samsun Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Siirt Üniversitesi, T.C. Adalet Bakanlığı, T.C. İçişleri Bakanlığı, Uşak Üniversitesi ve Yozgat Bozok Üniversitesi olmak üzere 27 farklı üniversite ve kurumdan 40 farklı yazarın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Dr. Şahin KARABULUT

ÇALIŞMAYA YAZAR OLARAK KATKI SAĞLAYAN BİLİM İNSANLARI

Prof.Dr.	Ali Poyraz GÜRSON	Kocaeli Üniversitesi
Prof.Dr.	Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	Giresun Üniversitesi
Prof.Dr.	İbrahim Ethem TAŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.
Doç.Dr.	Cantürk CANER	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Doç.Dr.	Demokaan DEMİREL	Kocaeli Üniversitesi
Doç.Dr.	Gökhan DÖNMEZ	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Alper BİLGİLİ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Alper GÜLBAY	Kıbrıs İlim Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Asmin KAVAS BİLGİÇ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Damla MURSÜL	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Fatih GÜRSES	Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Hasibe Gül SEVİNÇ	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	İbrahim Halil GÜZEL	Siirt Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Oktay ALKUŞ	Aksaray Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Osman Gökhan HATİPOĞLU	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Rıfat KARAKOÇ	Samsun Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Sevinç SOYOCAK ÖZALP	Hitit Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Sinan GÜRCÜOĞLU	Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Turan ŞENER	Akdeniz Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Ülke Evrim UYSAL	Beykent Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Yeliz POLAT	Fırat Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Yeter AVŞAR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv.
Öğr.Gör.Dr.	Emre EKİNCİ	Yozgat Bozok Üniversitesi

Öğr.Gör.Dr.	Melek KAYMAZ MERT	Bursa Teknik Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr.	Seda ÇANKAYA KURNAZ	Selçuk Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr.	Yunus DÜGER	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Araş.Gör.Dr.	Emrah AYHAN	Bingöl Üniversitesi
Araş.Gör.Dr.	Leyla ÇİFTÇİ	Bartın Üniversitesi
Araş.Gör.Dr.	Nilgün KAHRAMAN	Fırat Üniversitesi
Kaymakam, Dr.	Mehmet ÖZEL	T.C. İçişleri Bakanlığı-Büyükçekmece Kaymakamlığı
Cumhuriyet Savcısı, Dr.	Fatih ULAŞAN	T.C. Adalet Bakanlığı
Öğr.Gör.	Metehan BEKLEVİŞ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Planlama Uzm.	Yasin KÖSECE	T.C. İçişleri Bakanlığı
Bilim Uzmanı	Aymerillette ŞEN	Kocaeli Üniversitesi
Bilim Uzmanı	Gaye SANATCI AKTAŞ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Bilim Uzmanı	Meysel GÜNGÖR	Giresun Üniversitesi
	Bensu VAROL	Kocaeli Üniversitesi
	Faruk KARADEMİR	Bitlis Eren Üniversitesi
	Gülsatu ÇATALCI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
	Huriye DALGIÇ	Bitlis Eren Üniversitesi

Yazarlar unvanları dikkate alınarak isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

İÇİNDEKİLER

On Democracy	1
<i>Aymerillette ŞEN, Ali Poyraz GÜRSON</i>	
Effects of Industry 4.0 on Organizational Processes	19
<i>Demokaan DEMİREL, Bensu VAROL</i>	
Kamu Yönetimi Araştırmalarında Karşılaştırmalı Analiz Yöntemi: Potansiyel ve Sorunlar	41
<i>Cantürk CANER</i>	
Kamu Yönetiminin Dijitalleşmesi: Kamuda Büyük Veri Kullanımı ...	61
<i>Nilgün KAHRAMAN</i>	
Kamu Yönetiminde Dönüşüm ve Eğitim Sisteminde Yöneticilerin Yeni Rolü: Öğretim Liderliği	79
<i>Leyla ÇİFTÇİ</i>	
Geleneksel Kamu Yönetiminden Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımına: Karşılaştırmalı Bir Analiz	97
<i>Seda ÇANKAYA KURNAZ</i>	
Türk Kamu Yönetiminde Mahrumiyet Bölgesi: Kavramsal Bir Analiz	111
<i>Osman Gökhan HATİPOĞLU</i>	
Konu Yönetimi Perspektifinden Türk Kamu Yönetiminde Uyuşturucu ile Mücadele Politikasının Değerlendirilmesi	157
<i>Mehmet ÖZEL</i>	
Olağanüstü Dönemlerde Kamu Hizmetlerinin Etkin Yönetimine Yönelik Bir Politika Önerisi	179
<i>Sinan GÜRÇÜOĞLU</i>	

Yeni Kamu İşletmeciliği Sonrası: Yeni Kamu Hizmeti ve Yeni Kamu Yönetişimi Paradigmalarının Karşılaştırılması..... 193
Sevinç SOYOCAK ÖZALP

Kamu Kurumlarında Bilişim Teknolojilerinin Benimsenmesi ve Başarısı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik.....207
Fatih GÜRSES

Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kapsamında Kamu Yönetiminin Dönüşümü: Kamu Hizmetlerinde Yapay Zeka Uygulamaları.....227
Fatih ULAŞAN, Emrah AYHAN

Siyasal İletişim Bağlamında Siyasal Manipülasyonun Değerlendirilmesi.....251
Turan ŞENER

Çağımızın Minör Siyaset Biçimleri Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği.....273
Melek KAYMAZ MERT

Askeri Elitler ve Türk Siyasi Hayatına Etkileri: Askeri Bir Bakış Açısıyla Değerlendirme.....289
Alper GÜLBAY

Duvar Geleneğinin Siyasal-Toplumsal Karşılığı Üzerine.....317
Damla MURSÜL

1982 Anayasasında İdare Olgusu.....335
Oktay ALKUŞ

Feminist Vatandaşlık Teorisinin, Liberal ve Cumhuriyetçi Vatandaşlık Teorisi ile Kesiştiği ve Ayrıştığı Noktalar.....355
Metehan BEKLEVİŞ

İnsan Kaynakları Yönetiminde Cinsiyet Farklılığını Yönetebilmek.....377
Hasibe Gül SEVİNÇ

Covid-19 Pandemisinin Eğitim Politikalarına Ulusal Düzeyde Etkileri	397
<i>Faruk KARADEMİR, Gökhan DÖNMEZ</i>	
Koronavirüs Sürecinde Demografik Özellikler Açısından Benlik Saygısı: Bitlis Devlet Hastanesi Sağlık Meslek Mensupları	421
<i>Huriye DALGIÇ</i>	
Türkiye, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve Almanya Örnekleri Üzerinden Üniter ve Federal Devlet Sistemlerindeki Yerel Yönetimlerin Covid-19 ile Mücadele Yöntemleri.....	437
<i>Asmin KAVAS BİLGİÇ, Gülsatu ÇATALCI</i>	
Türkiye’de 6360 Sayılı Yasa Kapsamında Mahalle ve Köy Yönetiminde Yaşanan Değişim ve Dönüşüme İl Mülki Amirlerinin ve Belediye Başkanlarının Bakışı	455
<i>Yeter AVŞAR, İbrahim Ethem TAŞ</i>	
Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişimi ve Kurumsallaşma Süreci	475
<i>İbrahim Halil GÜZEL</i>	
Türkiye’de Çevre Yönetimi ve Merkez Teşkilatlanmasının Dönüşümü	491
<i>Emre EKİNCİ</i>	
Seçkinlerin Dolaşımı Teorisi Çerçevesinde Demokrat Parti Döneminde Merkez-Çevre İlişkileri	513
<i>Rıfat KARAKOÇ, Yasin KÖSECE</i>	
İstanbul’da Soylulaştırmanın Sosyo-Kültürel Etkileri: Poligon Mahallesi Örneği.....	543
<i>Alper BİLGİLİ, Gaye SANATCI AKTAŞ</i>	
Klasik Liberalizmin Özgürlük Anlayışı ile Liberteryenizmin Özgürlük Anlayışının Karşılaştırılması	561
<i>Metehan BEKLEVİŞ</i>	

Barışın İnşası Bağlamında Yeşil Teorinin Gelişimi ve Birleşmiş Milletlerin Rolü	581
<i>Meysel GÜNGÖR, Ayşe ÖZCAN BUCKLEY</i>	
Modern Dünyanın Kentsel Kökenleri Üzerine: Avrupa’da Ticaret Kentlerinin Yükselişi ve Çöküşü.....	615
<i>Ülke Evrim UYSAL</i>	
1980 Sonrası Türkiye’nin Kentsel Dönüşüm Politikası.....	633
<i>Yeliz POLAT</i>	
İklim Değişikliğinin Savunmasız/Kırılgan Gruplar Bağlamında Halk Sağlığı Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunlar.....	661
<i>Yunus DÜGER</i>	

**TEORİ VE UYGULAMADA
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET ALANINDA
YAŞANAN BİLİMSEL GELİŞMELER**

Editör
Dr. Şahin KARABULUT

ISBN 978-625-8443-47-9

kitabevi

Merkez

53. Sokak No: 29
Bahçelievler / ANKARA
Tel : (0 312) 223 77 73 - 223 77 17
Faks: (0 312) 215 14 50

Mağaza

Döğol Caddesi No: 49/B
Beşevler / ANKARA
Tel : (0 312) 213 32 82 - 213 56 37
Faks: (0 312) 213 91 83

info@gazikitabevi.com.tr • www.gazikitabevi.com.tr

FEMİNİST VATANDAŞLIK TEORİSİNİN, LİBERAL VE CUMHURİYETÇİ VATANDAŞLIK TEORİSİ İLE KESİŞTİĞİ VE AYRIŞTIĞI NOKTALAR

Metehan BEKLEVİŞ¹

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde bireylerin en önemli isteklerinin başında temel hak ve özgürlüklerinin korunması, insan olarak hak etmiş oldukları değere sahip olma arzusu içerisinde olduğunu söylemek gerekir. Vatandaşlık kavramı, bireyin isteklerini elde etmek doğrultusunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde Antik Yunandan başlamak üzere vatandaşlık çeşitli kesimleri içerisine alacak şekilde gelişim göstermiştir. Genellikle vatandaşlık üzerine gelişen iki ana akım mevcuttur. Bunlar cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık anlayışları olmuştur. Her iki düşüncenin de ana temaları haklar ve ödevlerden, hangisi idealize etmeleriyle alakalı olarak siyaset içerisinde yer vermeleri belirleyici unsurlar olduğu söylenebilir.

Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı özünü Antik Yunandan itibaren geliştirmeye başlamıştır. Liberal vatandaşlık anlayışı ise liberalizmin kendisi göstermeye başlamasından sonra bireyin haklarını savunma fikri ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Her iki anlayışın da toplumdaki “Öteki” yani kadınlar, yoksullar, göçmenler vb. kişilerle çok fazla ilgilenmediği ve erkekler üzerinden bir vatandaşlık anlayışı geliştirdiğini söylemek mümkündür. Vatandaşın kim olduğu soruna genellikle toplumdaki hak ve görevlerini yerine getirmekle erkekler cevabını vermekle yetinmişlerdir.

¹ Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Gölpaazarı MYO, metehan.beklevis@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9184-0851.

Eşitlik kavramı herkes için geçerli bir kavram olarak gerçekleşmediği sadece vatandaş olarak erkekler arasında gerçekleştiğine dair düşünce mevcuttur. Yirminci yüzyılın sonlarına kadar feminist düşüncenin vatandaşlık kavramıyla çok fazla ilgilenmediği, kadın hareketlerinin başlamış olduğu on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru başlayan hareketlerin daha çok erkekler gibi siyasal haklara sahip olma ile alakalı olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Sonrasında ise temel hak ve özgürlüklerin sağlanması ve kadınlara yönelik oluşan baskıların kaldırılmasına yönelik çalışmalar olduğu, bunun da kadınların vatandaş olarak sadece biçimsel şekilde üyelikleri tartışılmıştır. Özellikle liberal feministlerin demokrasi, eşitlik ve özgürlük söylemlerinin sonucunda yurttaşlık düşüncesi üzerinde yirminci yüzyılın sonlarına doğru kültür ve kimlik ile alakalı olarak meselelere yoğunlaşma neticesinde toplumsal cinsiyetin yurttaşlık çalışmalarına dâhil olmasına katkıda bulunduğunu ifade etmek gerekir (Kartal, 2016: 61).

Çalışmada kadınların yurttaşlığı konusunda cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık düşüncesinin feminist vatandaşlık düşüncesiyle kesiştiği ve ayrıştığı noktalar üzerinde durularak kadınların vatandaşlık haklarının nasıl şekillendiği tartışılacaktır. Genel itibarıyla kadınlara bakış açısı olarak müstakbel erkek yurttaşların anneleri gibi gören ana yurttaşlık düşünceleri zamanla kadınlara karşı bakış açısının ne şekilde değiştiğini ve kadınların yurttaşlık mücadelesinde ne tür zorluklarla karşılaştığı, erkek/eril şekilde gerçekleşen iktidar ilişkisinin yapısal açıdan ne şekilde değiştirilmek istendiği tartışılacaktır.

3. GENEL HATLARIYLA CUMHURİYETÇİ VE LİBERAL VATANDAŞLIK TEORİLERİ

Cumhuriyetçi vatandaşlık ve liberal vatandaşlık teorileri vatandaşlık konusunda ana akım düşünceleri oluşturmaktadırlar. Diğer vatandaşlık teorileri cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık teorilerinden etkilenecek ya da eleştirilerek teorik kurgularını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bu bölümünde cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık teorilerinin

ortaya koyduğu düşünceler genel olarak incelenerek irdelenmeye çalışılacaktır.

Modern dünyada vatandaşlık kavramı konusunda iki temel yaklaşımın olduğu görülür. Bunlar ise vatandaşlığa haklar açısından bakan ve bireyi topluma göre önceleyen liberal yaklaşımdır. Diğeri ise toplumun ortak iyisini bireylerin şahsi çıkarları üzerinde gören cumhuriyetçi yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Kadıoğlu, 2008: 82). Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisi ya da klasik yurttaşlık düşüncesi, devleti ideal olarak var olmasını iki esasa dayandırmaktadır. Siyasal bakımdan erdemli/iyi insanlardan oluşan bir yurttaşlar topluluğu ve adil şekilde gerçekleşen yönetim biçimidir. Devleti keyfi yönetimden uzak bir şekilde anayasayla yönetilen ve siyasi varlık olarak cumhuriyeti savunan bir anlayıştır. Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinin iki temel unsuru iyi yurttaşlar ve cumhuriyettir. Bir devletin cumhuriyet olması için ise vatandaşların aktif katılımları ve destekleri olması şarttır. Yurttaşlığın öncelikle sorumluluk ve yurttaş erdemini gereksinim duyduğu bir vatandaşlık teorisi olarak cumhuriyetçilik bu tip özellikleri taşımaktadır. Liberal vatandaşlık teorisi ise on yedinci ve on sekizinci yüzyılda şekillenerek sonraki yüzyıllarda güçlenen bir düşüncedir. Devletin, vatandaşları için var olduğu, vatandaşlar tarafından hakların kullanılmasına ve sahip olmasını sağlaması açısından devlete yükümlülükler yükleyerek düşüncesini oluşturmaktadır (Heater, 2007: 14).

Liberal vatandaşlık düşüncesi vatandaşlığa statü olarak ele alırken cumhuriyetçi düşünce vatandaşlığı bir pratik olarak ele aldığı görülmektedir. Liberal anlayışta statünün gerçekleşmesi için belli başlı hakların bireyler tarafından kullanılması gerektiğini ifade eder. Bireylerin haklarına diğer bireyler ve devlet tarafından saygı duyulması, vergilerin ödenmesi, tehdit altındayken ülkenin savunmasına katılması gibi görevleri yerine getiren egemen ve özerk varlık olarak düşünölmelidir. Ayrıca bireylerin aile ve arkadaşları karşısında sahip olduklarının farkında olması ötesinde ve yine bir sözleşme esasında özgürce üstlendikleri görevler haricinde, bireylerin topluma karşı herhangi bir yükümlölüğünün bulunmadığı bir siyasal düşüncedir. Bireylerin kendi aralarında sosyal bağların sözleşme temelli bir yapısı olduğunu belirtmek gerekir. Liberal vatandaşlık düşüncesinin

vatandaşlık anlayışı özel bir anlayış olarak ortaya çıkmış, bireylere egemen ve ahlaken özerk varlıklar demekle anlatılmak istenen kamusal alanda ya da siyasal alanda vatandaşlığın getirmiş olduğu statüden kaynaklanan hakların kullanılıp kullanılmayacağını tercih etmeye yetki verildiği bir düşünce olarak karşılaşılmıştır. Cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinin pratiğe vermiş olduğu önem, bireyleri diğer vatandaşlar arasında vatandaş olarak kabul etmek için bireylerin gerçekleştirmesi gereken görevleri bireylere yüklediğini söylemek gerekir. Bireyden ziyade toplumu önceleyen bir yapıya sahip olan Cumhuriyetçi düşüncede, bireyler ancak toplumun bir parçası olarak vatandaşdır. Bireyin vatandaş olarak eylemde bulunabilmesi için toplumsal olarak yerine getirmekle sorumlu olduğu işlere katılım sağlayarak gerçekleştirebilmeleri mümkündür. Cumhuriyetçi düşüncede vatandaşlar arasın sosyal bağların toplumsal bir sözleşmeye dayalı olarak değil, bir yaşam şeklini benimseyerek ve onu paylaşarak gerçekleştirmeye dayalı bir düşünce olarak belirtmek gerekir. Bireylerin vatandaş olmalarındaki faktörün, sosyal dayanışmaya ve topluluğun beraberliğini oluşturan ortak bağlılığın pratikle bütünleşmesinden oluşur (Oldfield, 2012: 94-95).

Liberal vatandaşlık teorisi eşitlik prensibi üzerine inşa edilmiş ve devlet merkezli bir düşüncenin ürünüdür. Eşitlik düşüncesi genel olarak daha çok biçimsel bir eşitliğin üzerine kurulmuştur. İlk dönemlerinden itibaren belli bir grubu vatandaş olarak görmekten kaçındığı ve vatandaş olma hakkını bazı sınıflara tanıdığı görülmektedir. Böylece eşitlik ilkesinden özü bakımından uzak kaldığını ve görünürde sadece eşitlik ilkesini benimsediğini ifade etmek gerekir (Polat, 2010: 35). Bu eşitlik düşüncesinin özü açısından liberal ideolojinin fikir babası olarak kabul edilen ve doğal haklar teorisi içerisinde düşüncelerini toplum sözleşmesine dayandıran Locke'un fikirlerin de yer almadığı görülmektedir. Locke'un bireyler arasındaki eşitlik fikri sadece erkekleri desteklemektedir. Kadınların kocalarının himayesinde olduğu fikri liberal düşünürlerin de tanıdığı olduğu görülmektedir. Kadınların miras hakkı, mülkiyet ve çocukları üzerinde bir hakkı bulunmadığını belirtmek gerekir (Donovan, 2014: 26).

Cumhuriyetçi düşüncede aynı cumhuriyette yaşayan insanların, benzer hayatı yaşamakta değil de özgürlüğü koruyan anayasal yapıyı daimi olarak

gerçekleştirmede aynı ortak amaç üzerinde hareket etmeleridir. Belli bir grubun çıkarını sağlamak için cumhuriyetçi kurumlara vermiş olduğu zarar, bütün kişilerin ya da grubun da özgürlük kaybına neden olmaktadır. Cumhuriyetçi kurumlar hem bireylerin hem de grupların özgürlüklerini korur hem de herkes arasındaki eşitliğin koruyucusu olarak hizmet eder. Bu sebepten ötürü sadece bireyin özgürlüğüne yönelik kurumların var olmasının istenmesi de toplumsal eşitlik olanaklarının kaybolmasına neden olmaktadır. Dengesiz şekilde gelişen güç ilişkileri bireyleri ve grupları yalnız bırakacağı bir durum oluşturması söz konusudur (Tunçel, 2010: 355-356).

Liberal vatandaşlık teorisi içerisinde T.H. Marshall'ın ortaya koymuş olduğu düşünceler son derece dikkate değerdir. Marshall'a göre tam bir vatandaşlığın uygulanabilmesi için liberal demokratik refah devletinin olması gerektiğini belirtmiştir. Marshall, vatandaşlığın herkese eşit şekilde ve tam üyesi olarak davranılması için medeni, siyasal ve sosyal hakların verilerek olabileceğini düşüncesini taşımaktadır. Ancak Marshall'ın bu düşüncesi haklara verdiği kadar önemi sorumluluk, vatandaşlık erdemi ve katılım gibi kavramlara önem vermemesi nedeniyle eleştiriye uğramıştır. Özellikle cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinin savunmuş olduğu kamusal ve siyasal alana zorunlu katılım, aktif vatandaşlık ve bireyi toplumsal varlık olarak gören düşünce tarafında Marshall'ın ortaya koyduğu düşüncelerin eleştirildiğini söylemek mümkün olacaktır (Can, 2019: 61).

Marshall, vatandaşlık ile alakalı olarak yapmış olduğu en mühim vurgunun eşitlik varsayımı şeklinde görülebilir. Eşitliği ise toplumun tam üyesi olanlara özgü bir durum olduğunu belirtmiştir. Tam üye olarak görülenlerin haklar ve görevler bakımından eşit olduğunu ifade eder. Birey olarak vatandaşın, bağımsızlığı ve tam üyeliği için sosyal açıdan kendini güven içerisinde hissetmesi gerektiğini belirtmektedir (Sarıpek, 2006: 69). İngiltere'deki ilk refah devleti teorisyenleri arasında yer alan Marshall vatandaşlığı yukarıda ifade edilen sivil, siyasal ve sosyal vatandaşlık şeklinde ele aldığı görülmektedir. Bu kavramları açmak gerekirse; sivil vatandaşlığı ifade özgürlüğü, adalet hakkı ve bireysel özgürlüğün oluşturduğu, siyasi vatandaşlığı yerel ve ulusal parlamentolara siyasal

güçle katılma hakkının oluşturduğu, sosyal vatandaşlığı ise ekonomik refah hakkı, toplumsal mirastan pay alma ve toplumsal standartlara uygun medeni bir insan gibi yaşama hakkını güvence altına alan sosyal vatandaşlığın oluşturduğu ve vatandaşlık teorisini bu kavramlarla ifade ettiğini söylemek gerekir (Sarıipek, 2006: 70).

Marshall'ın düşüncesi İngiliz liberalizminin bireyci fikirlerini belli bir sosyal biçimini oluşturarak geliştirdiğini ifade etmek gerekir. Liberal düşüncenin bireysel özgürlük temelli olması sonucu olarak sosyal eşitsizliği doğrudan etkilemesidir. Marshall yapmış olduğu çalışmasında ana mesele kapitalist piyasanın özünden ve özel mülkiyetin varlığından aldığı, şekli açıdan siyasal eşitlik olan oy hakkı ile yaygın ve ekonomik eşitsizliklerin devamlılığını arasındaki ilişkide meydana gelen çelişkiden kaynaklandığını belirtir. Marshall bu noktada vatandaşlığın genişletilmesini ve bu çelişkilerin çözümlenmesini ya da sınırlamak için siyasal bir vasıta olarak sunduğu görülmektedir (Turner, 2012: 109).

Marshall'ın tutumunda vatandaşlığın odaklandığı kısım devlet tarafından bireylerin güvence altına kısım olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu haliyle bir nevi “pasif” yurttaşlık olarak adlandırılması da söz konusu olabilir. Marshall'ın görüşlerinde görev ve sorumluluklara da yer vermesine rağmen bunun kısıtlı derecede olduğu görülür. Daha çok refah devleti üzerinden vatandaş olarak bireyin elde etmesi ve sahip olması gereken haklar üzerinden görüşleri temellendirdiğini söylemek doğru olacaktır (Strath, 2011: 217).

Turner, Marshall'ın ortaya koyduğu düşünceleri vatandaşlık teorisinin yanında devlet teorisi geliştirmemesinden ötürü eleştirdiğini ifade etmek gerekir. Turner'e göre vatandaşlık teorisi devlet teorisi üretmeden ortaya çıkarılması doğru bir yaklaşım değildir. Bunun yanı sıra refahın sağlanması için gerekli kaynakların nasıl oluşturulacağı ve tekrardan dağıtılacağı hakkında bir düşünce belirtmediğini söylemektedir. Marshall'ın devleti dengeleyici bir unsur görmesine karşın vatandaşlığın genişlemesinde şiddetin veya şiddet tehlikelerinin rolünü düşüncelerinde yer vermemesinde ötürü Turner tarafından eleştirilmektedir (Kartal, 2001: 105).

Cumhuriyetçi düşünce içerisinde yurttaşlık, bireyin sahip olabileceği en yüksek amaç olarak görüldüğü söylemek mümkündür. Modern dönem cumhuriyetçi düşüncede özgürlüğün devamlı olabilmesinin tek meşru yolu yurttaşlık ile ilişkilendirilmiştir. Birey olarak yurttaşlar, cumhuriyetçi düşüncede toplum içinde genel iradenin sağlanması noktasında kilit bir rol oynayarak varlığını sürdürebilmiştir (Çelik, 2013: 149).

Liberal yurttaşlık modelinin haklara vermiş olduğu önem yirminci yüzyılda birçok kişinin dikkatini çektiğini ifade etmek gerekir. Bu sebeple görevler ve sorumluluklara verilen önem neredeyse hiç denilebilecek seviyeye inmiştir. Görevler ve haklar konusundaki tartışmalarda hangisinin daha önce olduğuna yöneliktir. Bu tartışmanın bir diğer boyutunda ise sivil ve siyasal yurttaşlık diğer yanda sosyal yurttaşlık arasında uyumun ne şekilde sağlanacağı ile bağıntılıdır. Marshall'ın yurttaşlığın sosyal yönüne dikkati çekerek, sosyal yön olmadan yurttaşlığın tam olarak sağlanabilen bir statü olamayacağını ifade etmesidir (Heater, 2007: 208-210).

Vatandaşlık esas itibarıyla devlet ve birey ilişkisinin boyut değiştirmesini sağlamıştır. Devletin güçlü olmasıyla vatandaşlığın güçlü olması arasında doğrudan bir orantı olduğunu ifade etmek mümkündür. Yani devlet ne kadar güçlüyse vatandaşlıkta o kadar güçlü olabilecektir. Yurttaşlığın etkin olarak var olabilmesi için yurttaşlara çeşitli rolleri üstlenmeleri için teşvik edecek etkili kurumların var olması gereklidir. Yurttaşlık ne kadar geniş bir yelpazede olursa olsun sosyal kimliğin bir yurttaş için her şey olmadığı kabulü gereklidir. Ayrıca devletin bireylere çoklu kimliklerini ne şekilde idare edebilecekleri öğretilmesi vatandaşlık kültürünün oturması açısından son derece önemli olduğunu belirtmek doğru bir ifade olacaktır (Heater, 2007, 213).

Cumhuriyetçi ve liberal yurttaşlık düşünceleri genel çerçevesiyle yukarıda irdelenmeye çalışılmıştır. Ana akım vatandaşlık teorileri olarak belirtilen liberal ve cumhuriyetçi teoriler tarihsel bir sürecin birikimidir. Çeşitli evrelerden geçerek günümüzde de önemlilerini sürdürdükleri ve tartışılmaya devam ettiklerini belirtmek gerekir. Genel olarak haklar ve görevler üzerinden şekillenen bu teorilerde toplumdaki “öteki” olarak görülenlerle ilgili olarak yeterli bir gelişmeyi içerisinde barındırmadıkları

görülmektedir. Özellikle toplumun diğer yarısını oluşturan kadınlarla ilgili haklarda yetersiz kaldıkları ve teorilerin içerisinde çok fazla değinilmediği, kadınların sahip oldukları haklar konusunda mücadeleci bir tavır sergilemeleri gerektiğini söylemek gerekir.

Kadın haklarını ön plana çıkaran feminist düşünce toplumda var olan eşitsizlik düzenini sert bir şekilde eleştirdiğini belirtmek gerekir. Toplumsal açıdan eşitliği savunduğunu belirten vatandaşlık teorilerinin de büyük bir çoğunluğu kadın haklarına önem vermediği ve kadınların da tıpkı erkekler gibi haklara sahip olduğunu belirten çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. Toplumdaki eşitlik algısı sözden öteye gitmediğini pratikte kadın haklarının gündemden uzak kaldığını ifade etmek mümkündür.

Feminizm ve onunla aynı doğrultuda birlikte gelişen feminist vatandaşlık teorisi, kadınların toplum içerisindeki sahip olması gereken hakların savunuculuğunu yapmak için geliştirilen teoriler olduğunu ve ana akımda gelişen liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık teorilerine tepki olarak ortaya çıktığını, kadınların toplum içerisinde vatandaş olarak hak etmiş olduğu statüyü kazanmak için büyük bir mücadele verdiğini ve halen de vermeye devam ettiğini, bunu yaparken de çeşitli feminist düşüncelere odaklanıldığı ve farklı yollardan aynı hedefe ulaşmaya çalıştıkları görülmektedir.

Çalışmanın sonraki bölümünde feminizm ve feminist vatandaşlık teorisi gelişimi, kapsamı ve ortaya koymuş olduğu eleştiriler üzerinden tartışarak ana akımda gelişen liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık teorileriyle karşılaştırılması yapılacaktır.

3. FEMİNİST VATANDAŞLIK TEORİSİ

Feminizm, genel itibarıyla kadınların toplumsal yapı içerisinde dezavantajlı olduğu durumu değiştirme amacı taşıyan özgürlükçü dinamiklere sahip bir hareket ya da ideoloji olarak değerlendirilebilir. 1960'lardan itibaren hem politik bir teori hem de sosyal bir hareketi bünyesinde barındıran feminizm, toplumsal alanda kadınların haklarını savunan ve toplumsal yapıyı değiştirmeye yönelik olarak kadının

aktif bir rol aldığı hareketi ifade etmektedir. Feminizm kavramı ilk kez Charles Fourier tarafından kullanıldığı görülmektedir. On dokuzuncu yüzyıl ideolojileri arasında yer aldığını savunan bazı yazarların olduğunu belirtmek gerekir (Altuntaş, 2013: 343-344). Gisela Notz'a göre feminizm: “*Kadınların hayatlarında düzelme olması için politik ve pratik önlemler organize eden, kampanyalar düzenleyen, ayrımcılık ve dezavantajlı koşulların ortadan kalkması için çalışan toplumsal harekettir*” (Notz'dan aktaran Altuntaş, 2013: 344).

Feminist düşüncenin ana teması, kadının uğramış olduğu baskı ve sömürü düzeninin temel noktasının ataerkillik (patriarchy) olduğudur. Toplumsal cinsiyetin, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklardan çok toplumsal bir şekilde dayatıldığı düşüncesini gösterdiği düşünülmektedir. Feministler genel olarak toplumsal cinsiyeti feminen ve maskülen davranış ve toplumsal rol kalıplarına ve yargılarına dayanan siyasal bir yapı olarak gördüklerini belirtmek gerekir (Heywood, 2015: 79). Feminist düşüncenin içerisinde birçok farklı şekilde yapılanmasına rağmen ortak olan öğeler bulunmaktadır. Bunlar; Kamusal/özel ayrımı, ataerkillik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ve son olarak eşitlik ve farklılık olarak ortaya çıkmaktadır (Heywood, 2014: 238). Feminist düşüncenin farklı dalgalar şeklinde geliştiği belirtmek gerekir. Bunlar ise birinci, ikinci ve üçüncü dalgalardır. Tarihsel süreç içerisinde mücadelenin şekli ve düşünsel yapısının değiştiği söylenebilir.

İlk dalga hareketi genel itibariyle 19. Yüzyılın içerisinde gelişim gösterdiği görülmektedir. İlk etapta tıpkı erkekler gibi kadınlar da seçme hakkına sahip olmak istemiştir. Seçme hakkını elde edilmesiyle diğer hakların da bunu takip edeceği düşünce feminist düşüncenin birinci dalgasına hâkim olduğu ifade edilebilir. Birinci dalganın oluşmasında Mary Wollstonecraft'ın kaleme almış olduğu *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) eserin üzerinden geliştiğini belirtmek gerekir. Seçme hakkının yanında eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların mülkiyet hakkına sahip olmasını da içermektedir (Taş, 2016: 167). Kadınlar, siyasal haklar dışında bu dönemde ırkçılığa karşı da mücadele sürdürdüğünü ve dünyada çeşitli ülkelerde bunun ses getirdiğini belirtmek gerekir (Tuğcu,

2019: 32). Mary Wollstonecraft'ın düşüncelerine göre Aydınlanma dönemi ile birlikte gelen akla ve eğitime önem veren duruşun, hem kadınlara hem de erkeklere uygulanması gerektiğini ifade etmektedir. Kadınlar ve erkekler arasında eşitlik sağlanması hem iyi insanlar hem de iyi yurttaşlar oluşturmasına katkıda bulunacağı düşüncesini barındırır. Bu sayede toplumda var olan temel sorunların çözülebileceği inancına sahiptir. Bu noktada da Wollstonecraft'ın devletin varlığını dikkate çekerek, zayıfların devlet tarafından korunarak eşitliği savunan bir toplumun oluşabileceğini ifade etmektedir. Devletin zayıfları koruma noktasında müdahaleci bir devlet anlayışını savunduğu görülür (Duman, 2016: 724).

Birinci dalga feminizm içerisinde liberal feminist düşüncenin yer aldığını görülür. Bu düşünce içerisinde kadınların da erkekler gibi aynı akla sahip olduğu vurgulanmıştır. Birinci dalgada kadınların erkekler gibi insan olduğu ve eşit olduğu düşüncesi kabul ettirme mücadelesi içinde oldukları söylenir. Birinci dalga içerisinde kadınların toplumda eşit şartlara ulaşabilmesi açısından bütün kadınların bağlantılı olması gerektiğini ve sayede yasal değişimlerin gerçekleştirilmesine kaynaklık edeceği fikri hâkimdir. Ayrıca kadınların ekonomik ve bilimsel alanlardaki toplumdan uzak tutulması nedeniyle sahip oldukları potansiyellerini açığa çıkarmadıklarını ifade etmişlerdir (Çetinel ve Yılmaz, 2016: 123).

İkinci dalga feminizmde “kişisel olan politiktir” söylemi hem kamusal alanda hem özel alanda cinsiyete dayanan iş bölümünün değişimi gibi talepleri bünyesinde barınmaktaydı (Atan, 2015: 6). 1960'lara değin toplumsal cinsiyet ayrımı, siyasi olarak ele alındığında pek dikkat çekici bir yönü ve öneminin bulunmadığı, eğer erkeklerin ve kadınların çok farklı sosyal, ekonomik ve siyasi rolleri hiç göz önünde bulundurulmasaydı, bu rollerin doğal bir durum olarak devam edebileceği düşüncesi genel bir şekilde sürdürülebileceği görülmektedir. Toplumda çoğu kadın ve erkek, aralarındaki iş bölümünün biyolojik sebeplerden ötürü kaynaklanmış olduğunu kabul etmekteydi. Çocukların doğurulup bakımı vs. kadınların doğasına uygun olduğu, fiziksel güç gerektiren dışarıda yapılan işlere de erkeklerin uygun olduğu düşüncesiyle dışarıda erkeklerin çalışmasına uygun olarak görülmekteydi (Heywood, 2014: 235).

Geleneksel siyaset teorisi içerisinde bu tarz inançlara yer verilerek bu durumu ayakta tutmaya yönelik duruşu sergilemektedir. Genel olarak ise toplumsal cinsiyet ayrımları konusunu da ihmal etmekteydi. Feminizm bu noktada önyargıların sefer edilmesini ortaya çıkararak, bu yargıların geleneksel siyaset teorisi içinde işlenmesine sebep olduğunu ve bu vasıta ile de hemeinslerinin sahip olduğu gücü ve ayrıcalığı araştırmayı reddeden erkek düşünürler, kadınların siyasi gündemden uzak tutulmasını başardıkları görülmektedir (Heywood, 2014: 235).

İkinci dalga içerisinde feminizm içerisinde kadınlar erkeklere muhalefet etme konusunda birbirlerine destek oluşturarak kız kardeşlik kavramını bu destek için kullanmışlardır. 1970'li yıllarla beraber kadın çalışmaları araştırmalarda yer bulmaya başlayarak ve bir çalışma alanı oluşturduğu belirtmek gerekir (Atan, 2015: 6). İkinci dalga feminizmi düşünsel açıdan bakıldığında kadınların özgürleştirilmesi üzerinden bir yoğunlaşma olduğu, birinci dalga da kazanılan hakların daha da genişletilmesini sağlayarak kadınları erkeklerle tam olarak eşit sağlamaya yöneldiğini, özel alanda da daha özgür bir kadın olması için genişleme göstermesi ve ataerkil düzenin tamamen değişmesi için çalışmalar ortaya koyduğu görülmektedir (Tuğcu, 2019: 40). İkinci dalga feminist düşüncesinde bir radikalleşme olduğu söylenebilir. Bu düşünce mevcut bulunan feminist düşünceleri yetersiz görmektedir. Bu sebepten ötürü radikal feminist düşüncesi ikinci dalga feminist düşüncesinde yer alarak özellikle liberal ve Marksist feminist düşüncelerini eleştirdiğini söylemek gerekir (Sevim, 2005: 75).

1980'ler itibariyle postmodern tartışmalar içerisinde feminizm de yer almıştır. Bu süreçle beraber feminizm içerisinde üçüncü dalga başlamış ve ikinci dalgada yer verilen kız kardeşlik fikrini şiddetle eleştirdikleri görülmektedir. İkinci dalgada gelen homojenleşme üzerinden kadınların farklılıklarının dikkate alınmadığı, kadınların maruz kaldığı farklı baskı türlerinin önemsenmediğini ifade etmektedir. Farklı bireylerin homojen olarak kabul edilip uygulanmaya çalışılan evrensel kurallar kadınlara eşitlikten ziyade eşitsizlik getirdiği düşüncesi bu döneme hâkim bir düşüncedir. Üçüncü dalga feminist düşüncesi farklılık, çoğulculuk ve kadınlar içerisindeki çeşitliliğe odaklandığı söylenebilir (Altuntaş, 2013: 351-352).

Üçüncü dalga feminist düşünce ikinci dalga feminist düşünceyi yalnızca orta sınıf ve üst sınıf beyaz kadınlara indirgemiş olduğu mücadele tavrını şiddetli bir şekilde eleştirdiği yapıldığı görülmektedir. Kadınların tek tip evrensel bir bakış açısından kurtarılıp kadın sorunlarının sadece beyaz kadınların problemlerinden oluşmadığını, kadınların sorunlarına evrensel düzeyde bireysel açıdan bakılarak ilgilenilmesi gerektiğini vurguladığını söylemek gerekir (Taş, 2016: 171).

Üçüncü dalga feministler genel olarak kadınlara yönelik şiddet, cinsellik, kadınların güçlendirilmesi gibi daha küçük ölçekli politikalara yöneldiği, kendilerinden önceki dalgalardan daha çeşitli konulara yoğunlaşma gösterdikleri görülmektedir. Kadınların baskı altında olduğu konular hakkında ilgilendikleri ve toplumsal dönüşümün sağlanması konusunda bilinçlendirme politikaları geliştirerek, eylemci hareketleri geniş tabana yayma eğilimlerini desteklerini söylemek mümkündür (Özveri'den aktaran, Taş, 2016: 171).

Üçüncü dalga feminist düşüncenin bir diğer önemli özelliği ise kişisel duruşa ve bireysel tercihlere yönelik tavrı olduğu görülür. Teorik ve pratik olarak kişisel stratejileri esas alarak, bireyselleşme ön plana çıkarılmaktadır. Üçüncü dalga feminizm bu düşüncelerden yola çıkarak kadınların güçlenmesini, kendilerini iyi hissetmeyi, kendilerine has seçimleri yapma ve tercihlerinde özgür olmayı düşünceler bütünü içerisinde yer vermektedir. İkinci dalga getirmiş olduğu “kişisel olan politiktir” söyleminden ziyade “politik olan kişiseldir” söylemiyle beraber düşüncenin şekillendiği söylemek doğru olacaktır (Altuntaş, 2013: 353). Bu açıdan bakıldığında feminizmin kişiselleşmesi yani birey ekseninde olması feminist teori tarihsel süreci içerisinde özellikle siyasal hak elde etmeyle başlayan mücadelesinin birey bazında kadının hak ettiği değere erişmesini sağlamaya dönüştüğünü, kadınların da erkekler gibi eşit yurttaşlık haklarına sahip olmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Vatandaşlık konusunda statü olarak günümüzde kadınların erkeklerle eşit oldukları yönünde söylemler olmasına karşın pratik açıdan bu tip eşitliğin tam anlamıyla olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Çok uzun bir süredir var olan yurttaşlık, bazı istisnalar haricinde bir yüzyıl kadar süredir liberalliğin en üst şekilde var olduğu devletlerde

kadınlara yurttaşlık hakkı verildiğini belirtmek gerekir (Heater, 2007: 178-179). Kadınlar eski dönemlerde kusurlu olarak görülmektedir. Yurttaşlığın erkekler tarafından icat edilen ve erkeklere özgü bir kavram olduğu düşüncesinin var olduğu söylenebilir. Yurttaşlığın mülkiyetle ilişkilendirildiği dönemlerde ise mülkiyetin büyük bir bölümünün erkeklerin elinde olmasından ötürü kadınların yurttaşlığının sadece kocalarının himayeleriyle gerçekleştirilebildiği bir dönem olarak kendisini gösterdiği ve kadınların yok sayıldığını ifade etmek gerekir (Heater, 2007: 179). Modern devlette ulusu oluşturan asıl temel gücün sağlıklı ve heteroseksüel erkeklerden oluşan tam yurttaş olarak görülüp topluluğun içerisinde gördüklerini ifade etmek gerekir. Sadece kadınlar değil, onlar gibi yoksul, etnik ve dini açıdan azınlık durumunda olanların ve eşcinsel erkeklerin de yurttaş olarak görülmediği bir toplum yapısının olduğunu belirtmek gerekir (Kartal, 2016: 61). Bu noktada feminist vatandaşlık teorisinin temel amacı kadınlar gibi dışlanan bütün grupları vatandaşlık kapsamı içerisine almaya çalıştığını söylemek mümkündür (Can, 2019: 50).

Feminist vatandaşlık kuramını genel olarak ifade etmek gerekirse vatandaşlık ile elde edilen bütün haklar, ödevler, görevlerin ve özgürlüklerin kadın ya da erkek ayrımı yapılmadan bütün cinsiyetler için eşit bir şekilde uygulanmasının feminist vatandaşlık düşüncesinin temel düşüncesini oluşturduğunu ifade etmek gerekir (Tuğcu, 2019: 57).

Feminist vatandaşlık teorisinin içerisinde barındırdığı hususlar noktasında devletin yeri çok önemlidir. Vatandaşlık kavramının devlet ve birey arasındaki ilişki üzerinden gerçekleşiyor olması kadının devlet ya da toplum tarafından vatandaş birey olarak kabul görüp görmeyeceği önemli bir noktayı işaret etmektedir. Devletlerin anayasalarında kadın erkek eşitliği vurgusu ve eşit haklara sahip bireyler olarak ele alındığı görülse de kadınların dışlanıldığı ve aynı zamanda kadının toplum tarafından vatandaş olarak görmeyen bir anlayışın olduğunu ifade etmek gerekir (Kartal'dan aktaran Tuğcu, 2017: 57).

Modern feminist vatandaşlık teorisi genel olarak siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki dışlanmaya karşı meydan okuyan bir düşüncüyü barındırdığı ifade etmek gerekir. Feministler eğitim hakkı, ekonomik özgürlükler ve fırsatlar, kendi bedenleri üzerindeki kontrol hakları için

savaşıklarını söylemek gerekir. Mevcut bulunan toplumsal düzen içerisinde daha fazla eşitlik taleplerinin, tarihsel süreç içerisinde kadınlara atfedilen ve kadınlar tarafından benimsenen farklı rolleri bunun yanında da kimlikleri ihmal etmemesi gerekmektedir. Neticesinde eşitlik taleplerinin yanı sıra bazı özel hakların da kadınlar tarafından talep edildiği görülmektedir. Bunlara örnek vermek gerekirse; Doğum izni hakkı ve bekâr annelere yönelik özel yardım talepleri gösterilebilir. Bu durum kadınların eşitliği için cinsel farkın ortadan kaldırılmasını amaçlarken genel itibariyle de cinsel farklılıkların onaylanması gibi sonuçları ortaya çıkardığını söylemek gerekir. Bu karmaşık durum feministlere, baskın olan toplumsal yapının tarafsız bir toplumsal cinsiyetten bağımsız olmadığını ve erkek egemen bir yapının var olduğunu, erkeklerin özne olarak ele alındığını hatırlattığını belirtmek gerekir. Günümüzde eşitliklerin ve farklılığın zıt değil, birbirlerine bağımlı bir strateji olduğu kabul edilir ve siyasi eşitliğin bu farklılıkların tanınmasına dayandığı ve böylelikle farklılıkların eşit değerinin tanınmasını ima ettiğini söylemek doğru olacaktır (Prins, 2007: 236-237).

Feminist vatandaşlık teorisi feminist teorinin gelişimine benzer bir şekilde gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu şekliyle kadınların tam anlamıyla bir vatandaş kabul edildiğini savunarak kadınların eşitliğine ve dâhil edilmesine yönelik eğilimlerin birbirlerinden ayrılmasıdır. Bir diğer önemli husus ise kadın ve diğer farklılıkların değerine dikkat çekerken, baskın, maskülen veya batı vatandaşlık anlayışların tersine çevrilmesini hedeflediğini ifade etmek gerekir (Prins, 2007: 237).

4. CUMHURİYETÇİ VE LİBERAL VATANDAŞLIK TEORİLERİNE FEMİNİST VATANDAŞLIK TEORİSİNİN GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER VE KARŞILAŞTIRILMASI

Cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık teorileri, vatandaşlık kavramının şekillenmesi noktasında en önemli düşünceler olarak ortaya çıkmışlardır. Ortaya koymuş olduğu düşünceler bakımından daha çok erkekler üzerinden bir toplumsal yapılanma ortaya koydukları görülmektedir. Bu bakımdan ele alındığında kadınlar tarafından çeşitli dönemler halinde

farklı şekillerde mücadele içerisinde oldukları söylenebilir. Toplumsal açıdan erkeklerle eşit oldukları söylemi, uygulamaya gelindiğinde sosyal, siyasi ve ekonomik bakımdan söylemden öteye geçmediği hemen hemen bütün toplumlarda olduğu yönünden eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu açıdan feminist vatandaşlık düşüncesinin ana akımda bulunan vatandaşlık düşüncelerine yönelik eleştirileri ilk getiren düşüncelerin başında geldiğini söylemek gerekmektedir.

Feminist vatandaşlık düşüncesi eleştirisi genel olarak patriarkal açıdan tahakküm kuran ve demokratik olduğunu söyleyen devletlere yöneliktir. Liberal olduğunu belirten devletlerde erkeklerin kadınların üzerinden baskı kurduğu şeklinde bir durumun söz konusu olduğu açıkça görülmektedir. Feminist düşünürler, yurttaşların sahip olduğu eşitliğin sadece erkekleri kapsadığı düşüncesinden dolayı eleştirdiği görülmektedir (Demir, 2005: 60-61). Cinsiyet ayrımcılığı konusunda erkeklerin yeteri kadar kadınların ihtiyaçlarına dikkat göstermediği ve kadınların sahip olduğu deneyimler konusunda da bir göz ardının söz konusu olduğu söylenebilir. Feminist düşüncenin genel olarak üç temel esas içerisinde geliştiği görülür. Bunlara bakmak gerekirse; Cinsiyet ayrımcılığına ilişkin olarak gelişen “Cinsiyetlere Duyarsız” değerlendirilmesi üzerine ilgi gösterdiğini belirtmek gerekir. İkincisi olarak kamu-özel ayrımına yönelik bir yoğunlaşma vardır. Belirtilen bu görüşlerde adalet ile alakalı olarak liberal düşüncenin erkeklerin egemenliği altında olduğunu ifade ettiklerini söylemek doğru olur. Üçüncüsü olarak ise adaletle yapılan vurgulamanın bizzatı kendisinin erkeklerin egemenliği düşüncesini yansıttığı ve kadınların yararına olacak düşüncenin adaletten ziyade özeni ön plana çıkarmasıyla olabileceği düşünülmektedir (Kymlicka’dan aktaran Demir, 2005: 62).

Liberal vatandaşlık kuramına ve cumhuriyetçi vatandaşlık kuramına en önemli eleştirilerin başında feminizmin yaptığı eleştiri gelmektedir. Bu bakış açısına bakılırsa liberal vatandaşlık, hususi ve kamusal alan ayrımını yapılırken eşitlik içeren bir yapıdan ziyade ataerkil topluluk yapısına müsait tasarlandığı görüşü hâkimdir. Sadece erkeğin kişi olarak sayıldığını savunana feminist hareket,

kadının kamusal alandan dışlandığını ve ancak hususi alanda, Liberal düzen erkeğin özellikle özel alanda hanım üzerinde kurmuş olduğu egemenliğin korunmasını elde eden bir yapıdır. Yani toplum sözleşmesinin asıl olan tarafları yurttaş ve devlet değil erkekler ve devlet olduğu görülür. Geçmiş dönemlerden gelen kadının ikinci derslik vatandaş olması durumu, feminist görüşe göre liberalizmin yargı sürdüğü dönem için de geçerlidir. Liberalizm vaat etmiş olduğu eşitliği gerçekleştirememiştir. Kadına özel alanda biçtikleri rol kadının, adamın egemenliği altında kalmaya devam etmesi durumuna yol açmaktadır. Gerçek anlamda eşitliğin sağlanabilmesi için vatandaşlık tanımının kadını kadının kimliği ile içerisine alması ve vatandaşlık tanımının yine yapılması gerekmektedir (Gül'den aktaran, Tuğcu, 2019: 28).

Feminist düşünce özellikle Marshall'ın ortaya koymuş olduğu düşünceleri de eleştirdiğini söylemek gerekir. Marshall'ın ortaya koymuş olduğu modelin erkek egemenliği üzerine kurulduğunu ve cinsiyetler arasındaki uyumsuzluk varsayımını yapmış olması yüzünden eleştirmektedir. Evli kadınların eşlerine bağımlı olduğu düşüncesi hâkim olup, kadınları istihdam konusunda önem verilmediği görülür. Evli kadınlar bu sebepten ötürü “*üçüncü sınıf yardımlara hak kazanmış ikinci sınıf vatandaşlar*” olarak nitelendirilmiştir (Powell'den aktaran Sarıipek, 2006: 77).

Marshall düşüncelerini açıklarken sosyal vatandaşlık kavramını tek yönlü olarak ele alması da feministler tarafından eleştirmede odak noktalarından birisidir. Sosyal vatandaşlık kavramında refah devleti ve kadınların işgücü piyasasında sergilemiş oldukları davranışların aralarında kesin bir ilişki olduğu varsayımı ile açıklanmaya çalışılmış ve sosyal düzendeki değişiklikler ile kültürel boyut düşüncenin analize dâhil edilmemiştir. Feministler, kadınların sosyal haklara siyasal haklardan daha önce sahip olduklarını ancak 1970'li yıllara kadar bu haklarından mahrum kaldıklarını ifade etmiştir. Bu noktada Marshall'ın ortaya koymuş olduğu sıralamanın da kadınlar açısından doğru olmadığını ifade ederler (Heinen'den aktaran Sarıipek, 2006: 77).

Feminist düşünce cumhuriyetçi vatandaşlık teorisinin sadece kamusal alanı siyasal açıdan ele almasını ve özel alan üzerinde durmamasından ötürü eleştirmektedir. Feminist vatandaşlık düşüncesi hem kamusal alanda çoğulculuğu benimsemekte olup hem de özel alanda da politikleşmeyi savunmaktadır. Cumhuriyetçi görüşün de tıpkı liberal görüş gibi erkeklere yönelik değerleri taşıdığını ve bireysellikle ilgili herhangi bir görüşe dair bir açıklamasının bulunmadığını ifade ederler. Feminist düşünce kendi içerisinde farklı fraksiyonlara ayrılmış olsalar bile modern vatandaşlık düşüncesini kabul etmezler. Bütün gelişen vatandaşlık düşüncelerinin erkekler üzerinden oluşturulmuş, erkek egemen bir toplum olduğu düşüncesi içerisinde oldukları için eleştiriler yönelir. Feministler, vatandaşlığın temel olarak farklılıklar üzerinden şekillenmesi gerektiğini ve homojen bir toplum yapısından ziyade kültürel biçimlerin farklılıklar barındırmasından yana olması konusunda çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Feminist düşünürler, egemen gruplara karşı farklı niteliklere sahip grupların korunabilmek için grup haklarından vazgeçtikleri ve bunun da “imtiyazlı vatandaşlık” kavramı ile açıkladıkları görülür. Bu kavramın eşitliklere karşı bir meydan okuma olarak ifade edildiği ve asıl istenilenin eşit olmaktan ziyade farklılıkların korunması hakkı olduğu şeklinde söylenebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere feminist düşünce genel olarak eşitlik için cinsiyete dayanan farklılıklardan vazgeçilmesini reddeden bir vatandaşlık düşüncesi olarak görüşlerini savunan bir teoridir (Polat, 2010: 55-57).

Feminist vatandaşlık kuramı içerisinde Lister’in ortaya koyduğu düşünceler son derece önemlidir. Lister’a, sosyal cinsiyetlendirilmiş vatandaşlığın temelinde, kamusal-özel ayrımı yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan, kamusal alan, yansızlık, rasyonellik, hürriyet ve siyasi aktör olarak tanımlanan ve erkek niteliğinde bedensizleştirilmiş vatandaşlara özgü alanı ifade eder. Bunun anlamı ise, geleneksel vatandaşlık teorilerinin, kadınların vatandaş olarak kabul edilmelerini erkek niteliklerine sahip olmaya bağlamasından kaynaklanmaktadır. Buradaki farklılaştırılmış yurttaşlık başlığı altında incelediğimiz gibi, modern yurttaşlığın beden, hissetme ve duyguları özel alana iterek eril nitelikler karşısında değersizleşmesini sağlamış olduğu görülmektedir. Lister, toplumsal cinsiyetlendirilmiş vatandaşlığa mukabil feminist vatandaşlık terimini ileri sürdüğü

görülmektedir. Feminist vatandaşlık türüne göre, liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık modellerinin haklar ve katılım ilkeleri, özerk/rasyonel bireyin “insan edimi” ilkesiyle birleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Lister’in geliştirdiği feminist yurttaşlık, farklılık siyaseti ve öznenin evrenselliği ilkelerinin birleşimiyle oluşan “farklılaştırılmış evrensellik” kavrayışını savunur (Kartal’dan aktaran Can, 2019: 52). Lister’e göre, feminist teori, vatandaşlığın ulus devlete bağlı dışlayıcı niteliğinden dolayı, uluslararası gündeme haiz olmalı ve ulus devlet içinde “farklılaştırılmış evrenselcilik” ilkesini benimsemelidir (Lister’den aktaran Can, 2019: 51-52).

Genel olarak kadınların vatandaşlığı konusunda hakların elde edilmesi ve haklara ulaşılması noktasında eşitliğe önem verirken erkeklerin egemenliğinin eleştirildiği görülmektedir. Özel alanın farklı dinamikleri bunları dışlayarak değil, liberal hak düşüncesinin üstüne ilave edilerek düşünce biçimini feminist söylemin oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Feminist vatandaşlık düşüncesi liberal vatandaşlığı eleştirmesine rağmen bireyselliğe de önem verdiğini belirtmek gerekir (Kadıoğlu, 2008: 86).

Feminist yurttaşlığın oluşması noktasında her ne kadar ana akımda bulunan liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık düşüncesini eleştirse de bu iki düşüncenin senteziyle ortaya çıkabileceği kanaati vardır. Liberal düşüncenin ortaya koymuş olduğu haklar ile cumhuriyetçi düşüncenin ortaya koymuş olduğu aktif katılım fikrini beraber kullanılmasıyla oluşturulabilir.

5. SONUÇ

Feminist düşünce içerisinde gelişen feminist vatandaşlık teorisinin genel itibarıyla modern vatandaşlık teorileri olan liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık teorileri içerisinde kadınlar ve toplumun dışlanmış kesimlerine yurttaş olarak hakların tanınmaması ya da sözde kaldığını söylemek mümkündür. Ana akımda gelişen vatandaşlık teorileri tarihsel süreç içerisinde büyük mesafeler almalarına antik dönemden beri kadınlara bakış açısının menfi olduğu görülmektedir. Kadınlar, Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi’nin etkisiyle beraber ortaya çıkan eşitlik söylemi içerisinde yer almak adına çeşitli mücadeleler verdikleri ancak erkekler

gibi tam bir yurttaş olma hakkına sahip olamadıkları belirtmek gerekir. Kadınların vermiş olduğu mücadele çeşitli dalgalar şeklinde gerçekleşmiş olup her bir dalgadaki mücadele farklı bir hakkın elde edilmesiyle alakalı olarak gerçekleşmiştir.

Özellikle liberal vatandaşlık düşüncesini feminist vatandaşlık teorisi eşitlikler üzerinden eleştirmiştir. Ancak feminist düşünce bireysellik açısından da liberal vatandaşlık teorisine yakınlaştığını da söylemek doğru olacaktır. Cumhuriyetçi düşüncenin ortaya koymuş katılımcı vatandaş söylemi de dikkate değerdir. Ancak katılımın kadınlar için tam anlamıyla gerçekleştiğini de söylemek mümkün değildir. Toplumun yarısını oluşturulan kadınların özellikle siyasi katılım açısından dışlandırdığı aşikârdır. Temsil bakımından kadınların meclislerin yarısını oluşturması gerekirken bazı yerlerde neredeyse hiç kadın temsilcinin olmadığı, temsilci oranı bakımından yüzde otuzlara ulaşan yerlerde de bu rakamlarla övüldüğü görülmektedir. Feminist vatandaşlık düşüncesi eşitlikle beraber farklılıkların da korunması açısından önem verdiği homojenleşmeye karşı durduğunu söylemek mümkündür. Hem kamusal hem de özel alanda kadınların erkeklerin egemenliğinden bağımsız hale gelmesi vatandaşlık açısından çok önemlidir.

Geçmişten günümüze kadınlar buldukları toplum içerisinde dışlanmışlardır. Vatandaşlık statüsünden tıpkı erkekler gibi yararlandıklarını ya da pratikte vatandaş olarak erkekler gibi hareket edemediklerini ifade etmek gerekir. Liberal vatandaşlık veya cumhuriyetçi vatandaşlık düşünceleri her ikisi de erkekler üzerinden fikirlerini inşa ettikleri ve kadınlarla ilgili herhangi bir düşünciyi ifade etmedikleri görülür. Kadınlar aslında sahip olması gereken hakları elde etmek için büyük mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Günümüzde de halen kadınların haklarını kullanma noktasında yeterli imkânlarla sahip olmadıkları bir gerçek olarak ortadadır. Gelişen ana akım vatandaşlık düşünceleri düşüncelerinde ilk etapta kadınlara yer vermiş olsalardı günümüzde de hâkim olan eşitsizlik anlayışı nasıl şekillenirdi? Devletlerin zayıf olan yurttaşları korumak adına anayasalarında ve temel yasalarda yaptığı ve yapacağı düzenlemeler yeterli olacak mıdır? Bu konuda atılacak adımlar elbette gelişmelere vesile

olacağı aşıkârdır. Ancak kadınların ve toplumda ötekileştirilen yurttaşların tam anlamıyla yurttaşlık haklarına sahip olması noktasında ataerkil olarak gelişen zihniyetten vazgeçilmesi ve bunun toplumun geneline aşılması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, N. (2013). Femizim. Ö. Çaha, & B. Şahin içinde, Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler (s. 343-391). Ankara: Orion Kitapevi.
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: “Kişisel Olan Politikdir” Söyleminde Aile. *Jemsos*, 1-21.
- Can, A. (2019). Toplulukçu Vatandaşlık Teorisinin Grup Farklılıklarına Yönelik Tutumu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, F. (2013). Modern Zamanda Cumhuriyetçi “Özgürlük” Anlayışı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 125-163.
- Çetinel, E., & Yılmaz, S. E. (2016). Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 119-148.
- Demir, Ş. (2005). Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi: Anaysal Yurttaşlık. *Gaziosmanpaşa Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Donovan, J. (2014). Feminist Teori (8. b.). (A. Bora, M. A. Gevrek, & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, F. (2016). Mary Wollstonecraft: Modern Feminizmin Temelleri. H. E. Beriş, & F. Duman içinde, *Siyasi Düşünceler Tarihi* (s. 723-754). Ankara: Orion Kitapevi.
- Heater, D. (2007). Yurttaşlığın Kısa Tarihi (1. b.). (M. D. Üst, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Heywood, A. (2014). Siyasal İdeolojiler: Bir Giriş (8. b.). (Ş. Akın, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.

- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları* (2. b.). (H. Özler, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Kadioğlu, A. (2008). *Aydınlanma, Vatandaşlık ve Kadın: Türkiye Örneği*. <http://myweb.sabanciuniv.edu/ayse/files/2008/11/Aydinlanma-Vatandaslik-Kadin.pdf> adresinden alınmıştır. Son Erişim Tarihi 18.06.2020
- Kartal, F. (2001). Liberal and Republican Conceptualizations of Citizenship: A Theoretical Inquiry. *Turkish Public Administration Annual*, 101-130.
- Kartal, F. (2016). Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3), 59-87.
- Oldfield, A. (2012). Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik mi? A. Kadioğlu içinde, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara* (C. Cemgil, Çev., 2. b., s. 93-106). İstanbul: Metis Yayınları.
- Polat, E. G. (2010). *Anayasal Vatandaşlık*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Prins, B. (2007). Mothers and Muslima's, Sisters and Sojourners; The Contested Boundaries of Feminist Citizenship. K. Davis, M. Evans, & J. Lorber içinde, *Handbook of Gender and Women's Studies* (s. 234-250). Groningen: University of Groningen.
- Sarıpek, D. B. (2006). Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık. *Çalışma ve Toplum*, 67-95.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Strath, B. (2011). Devlet ve Devlete Yönelik Eleştiriler: Post-Modern Bir Meydan Okumadan Söz Edilebilir Mi? Q. Skinner, & B. Strath içinde, *Devletler ve Yurttaşlar* (G. Aksay, Çev., 1. b., s. 199-228). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.

Tuğcu, B. (2019). Modern Vatandaşlık Anlayışına Bir Eleştiri: Feminist Vatandaşlık Kuramı. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunçel, A. (2010). Bir Siyaset Felfesesi: Cumhuriyetçi Özgürlük. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turner, B. (2012). Bir Vatandaşlık Kuramının Anahatları. A. Kadioğlu içinde, Vatandaşlığın Dönüşü: Üyelikten Haklara (C. Cemgil, Çev., 2. b., s. 107-139). İstanbul: Metis Yayınları.